

Katter – Kissoja

ruotsinkielisiä runoja
suomennoksineen

toim. Teo Littunen



runoantologia
Katter – Kissoja

- ruotsinkielisiä runoja
suomennoksineen

toimittanut Teuvo 'Teo' Littunen

BoD

Suomennokset:

© Väinö Kirstinä 1968

© Teuvo Littunen 1999 –2000

© Tarmo Manelius 1968, 1987

© Teivas Oksala 1999

© Pentti Saarikoski 1981, 1985

© Aale Tynni 1974

Koko antologia:

Copyright © 2000, 2017 Teuvo Littunen

Kustantaja: Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-318-848-8

Lukijalle

Alunperin (vuonna 2000) tein tämän kirjan aineistoksi Jyväskylän yliopiston lyriikan ja kääntämisen kursseja varten (vähentämään irtomonisteiden tarvetta) mutta tämä sopii tietysti kelle tahansa lyriikan ystävälle. Katsoin, että runo-antologiani ansaitsee tulla nyt julkaistuksi uusintapainoksena BoD:ssa, jotta se pääsee nettikauppojen kautta laajempaankin tietoisuuteen.

Osaltaan tämä kirja on myös yritys parantaa ruotsinkielisen kirjallisuuden tuntemustamme. Alkutekstien ja suomennosten rinnakkain esittämisen ansiosta runoihin perehtyminen onnistuu jo vähälläkin toisen kotimaisen kielen taidolla. Runojen lisäksi tämä kirja sisältää myös suppeat runoilijaesittelyt, jotka perustuvat enimmäkseen *Svenskt Litteraturllexikon* -hakuteoksen artikkeleihin; teosta *MMM Maailman kirjailijat* olen käyttänyt vain silloin, kun siinä on onnistuttu sanomaan jotain oleellista lyhyesti ja ytimekkäästi. August Strindbergin osalta mukana on myös tietoja aiemmin tutkimuksissa käyttämistäni lähteistä. Samaten käännöskokoelmissa mukana ollutta Pentti Saarikosken ja Kai Laitisen asiantuntemusta olen hyödyntänyt.

Olen valinnut antologiaani mukaan 18 runoilijaa. Osa heistä on suomenruotsalaisia, enimmäkseen ruotsalaisia. Olof Lagercrantzin jätin tästä kirjasta pois, koska olen tehnyt hänen

runoistaan erillisen valikoiman nimeltä *Viimeinkin*. Tuo kirja sisältää 75 % kaikista OL:n runoista, jotka olen myös itse kääntänyt. – Tässä antologiassahan osa käännöksistä on muiden tekemiä.

Tarkkaan ottaen runoja ei voi kääntää; runosuomennos ei tarkoita – usein edes vapaamittaisen, riimittömän runon tapauksessa – sitä, että alkuteksti olisi käännetty sanasta sanaan suomeksi. Suomentaminen edellyttää runon tulkitsemista, sen symboliikan, vertausten, metaforien sekä tematiikan ja kokonaisvaikutelman ymmärtämistä. On löydettävä se, mikä runossa on sen merkityksen kannalta oleellista. Tämän jälkeen on mahdollista sommitella lähinnä vastaava suomalaiseen mieltämistapaan istuva kokonaisuus. Riimirunon tapauksessa tarjolla olevat keskenään riimittyvät sanat asettavat omat ehtonsa, ja mitallisen runon tapauksessa sanojen tavumäärä ja ilmaisujen pituus ovat tärkeitä.

Rinnakkaisten alkuperä- ja käännöstekstin vertailu paljastaa roppakaupalla tekstien poikkeavuuksia: milloin on mitan ja riimin takia pakko jättää jotakin kokonaan sanomatta; milloin on vaikeata valita saman sanan eri käännösvastineiden välillä ja milloin koko ajatuskulun järjestystä on muutettava, että runon sanoma säilyisi mahdollisimman ennallaan. – Joka tapauksessa, yksi on aina varmaa: suomennos on aina eri runo kuin alkuteksti.

Kintaudessa Runeberginpäivänä

5. helmikuuta 2017

FT Teuvo 'Teo' Littunen

Sisällys

Carl Michael BELLMAN	11
Vaggvisa	16
Kehtolaulu	17
Drick ur ditt glas	20
Maljasi juo	21
 Erik Gustaf GEIER	24
Höstsädet	28
Tonerna	28
Första aftonen i det nya hemmet	28
Syyskylvö	29
Sävyt	29
Ensi ilta uudessa kodissa	29
 Johan Ludvig RUNEBERG	30
Svanen	36
Joutsen	37
Norden	38
Pohjola	39
Den enda stunden	40
Ainoa hetki	41
Lif och död	42
Elo ja kuolo	43

Idyll och epigram 12	44
Idyllejä ja epigrammeja 12	45
Idyll och epigram 24.	46
Idyllejä ja epigrammeja 24.	47
Idyll och epigram 25.	50
Idyllejä ja epigrammeja 25.	51
Viktor RYDBERG	54
På verandan vid havet	58
Älvan och flickan	58
Merenrantakuistilla	59
Vedenneito tytölle	59
August STRINDBERG	62
Sångare	66
Laulajat	67
Solnedgång på havet	70
Auringonlasku merellä	71
Flöjeln sjunger	72
Tuuliviiri laulaa	73
Gustav FRÖDING	79
Säv, säv, susa	82
Kahise kaislikko	83
En kärleksvisa	84
Rakkauslaulu	85
Det var dans bort i vägen	86
Tien laidassa tanssit oli lauantaina	87
Erik Axel KARLFELDT	91
Korsmässa	94
Ristinmessu	95
Längtan heter min arvedel	98
Kaipuu on perintöosani	99

Vilhelm EKELUND	101
Då voro bokarna ljusa	104
Jag diktar för ingen	104
Silloin olivat pyökit valkeita	105
En runoile kellekään	105
Aldrig kan själens längtan stillas	106
Sielun kaipuu on loputon	107
 Gunnar BJÖRLING	108
Jag har en vän	112
Det har blivit tyst omkring mig	112
Minulla on ystävä	113
Ympärilläni on käynyt hiljaiseksi	113
Jag går så ensam som ingen	114
Jag är en gammal pekoralist	114
Varför skall jag	114
Kuljen yksin kuin ei kukaan	115
Olen vanha sepustelija	115
Miksi minun pitää	115
 Erik LINDORM	116
En eftermiddag	118
Iltapäivä	119
Den ena nödvändiga	120
Yksi välttämätön	121
 Per LAGERKVIST	122
Ångest, ångest är min arvedel	124
On ahdistus perintöosani	125
Människan	126
Mot lägre vatten	126
Ihminen	127
Kohti alempaa vettä	127

Edith SÖDERGRAN	128
Beslut	132
Jag	132
Päätös	133
Minä	133
Triumf att finnas till	134
Riemuvoitto ollaa olemassa	135
Landet som icke är	136
Maa jota ei ole	137
 Ragnar JÄNDEL	 138
Arkens duva	140
Arkin kyyhky	141
Kristi värld	142
Kristuksen maailma	143
 Hjalmar GULLBERG	 145
Dialog i en gryning	148
Keskustelu aamutuimaan	149
Tinget i sig	150
Olio sinänsä	151
Jakthorn i Alperna	154
Metsästystorvi Alpeilla	155
 Karin BOYE	 156
Dröm	158
Uni	159
Där slagrutan sänker sig	162
Missä taikavirpi taipuu	163
Sköldmön	166
Amatsoni	167

Gunnar EKELOF	168
blommorna sover i fönstret	172
kukat nukkuvat ikkunassa	173
Non serviam	174
Non serviam	175
Poetik	176
Runousoppi	177
Arsinoë	178
Arsinoë	179
Fabel	180
Faabeli	181
Fabel *	182
Faabeli *	183
När man kommit så länge som jag	184
Kun on päässyt niin pitkälle	185
Katter	186
Kissoja	187
 Werner ASPENSTRÖM	 189
Dialog	192
Dödgravarn och en fjärl	192
Dialogi	193
Haudankaivaja ja perhonen	193
Kärleken och döden	194
Rakkaus ja kuolema	195
Vladov drog en kälke	196
Vladov veti kelkkaa	197
I Maria församling	198
Marian seurakunnassa	199
Trappan	200
Portaat	201
Hack	204
Haketta	205

Lars NORÉN	208
Fragment, septemper	210
Katkelmia, syyskuu	211
Lisbeth, 23 år, in memoriam	214
Lisbeth, 23 vuotta, in memoriam	215
En lycklig och inbillningrik dikt on poeterna	216
Onnellinen ja mielikuvituksellinen runo runoilijoista	217

Carl Michael BELLMAN (1740 – 1795)

Carl Michael Bellman oli alunperin saksalaista sukua, joka hänen isoisänsä myötä 1600-luvun puolivälissä muutti Tukholmaan ruotsalaisesta Bremen-Verdenistä. Runoilijan isä oli virkamies, ensin kansliakollegiossa, myöhemmin linnan kansliassa käräjäoikeuden puheenjohtajana. Koti sijaitsi yläluokan asuinseudulla. Äitiään Carl Michael on kuvaillut sanoin “kaunis kuin päivä, loputtoman hyvä, viehättävästi pukeutunut, hyvä kaikkia kohtaan, mainio seuraihminen, hänellä oli erinomainen lauluääni...” (Svenskt litt., s. 44-46.)

Bellman sai opetella lukemaan yksityiskoulussa mutta siitä lähtien hänellä oli aatelisten tapaan kotiopettaja. Jo 17-vuotiaana hänen harjoituskirjoitelmistaan oli havaittavissa pyrkimys visuaaliseen havainnollisuuteen; lisäksi hän osoittautui lahjakkaaksi kielten opinnoissa. Hän oli vielä alle 18-vuotias, kun hänen isänsä sai järjestettyä hänet kokelaaksi valtionpankkiin, mistä hän kaksi vuotta myöhemmin sai ylimääräisen viran (1759). (ibid)

Käänteentekevä takaisku oli Bellmanin isän sairastuminen, joka sattui samaan aikaan 1760-luvun alun talouskriisin kanssa. Kun Bellmanin isä joutui muuttamaan maalle ja Bellman näin menetti kotinsa, osoittautui varsin pian, että hän eli reilusti yli varojensa. Muutaman vuoden kuluttua hän oli velkaantunut niin pahoin, että joutui pakenemaan uhannutta velkavankeutta Norjaan.

Palattuaan Bellman sai omasta pyynnöstään eron virastaan mutta pelastautui toiseen virastoon, Manufaktuurikonttoriin, missä hän pysyi vuodesta 1763 vuoteen 1766, jolloin virasto lakkautettiin. Seuraavaksi Bellman oli tulliviraston palveluksessa kanslistina vuoteen 1772 saakka, jolloin tämäkin virka lopetettiin. – Mutta tällöin hän oli jo maankuulu runoilija, ja virka muuttui jatkossa yhä enemmän muodollisuudeksi. Vuonna 1775 Kustaa III myönsi hänelle eläkkeen, ja seuraavana vuonna hän sai hovisihteerin arvonimen ja muodollisen viran sihteerinä arpajaistoimistossa. (ibid)

Aikalaiensa todistuksen mukaan Bellman oli arvostettu viisunlaulaja – myös hienostopiireissä – jo 1760-luvun alussa. Runojen ajoitus on epävarmaa mutta ennen hänen Fredman-runouttaan voidaan erottaa merkittävä genre, jossa hän välittömästi osoittautui mestariksi, nimittäin travestiat, *Raamatun* ivamukaelmat, jotka nykyään löytyvät *Fredmanin lauluista*. Niiden kirjoittamisessa uutterasta Raamatun opiskelusta ja psalmien kirjoittamisyrityksistä oli huomattavaa apua. (ibid)

Elegantimpia *Vanhan Testamentin* travestioita kuin *Joachim uti Babylon* tai *En Potiphars hustru med sköna maner* on turha etsiä. Niissä esiintyy jo varma taju artistisista ja koomisista efekteistä ja kyky tuoda rokokoon tai aikalaisidyllin tuulahdus *Raamatun* maailmaan kevyiden anakronismien avulla. Hyödynnetty on myös chansonia sekä manner-eurooppalaista teatteria ja koomista oopperaa. (ibid)

Teatteri ja ooppera toimivat inspiraatiolähteinä myös Bellmanin 1760-luvun lopulla alkaneessa laajassa *Bacchi Orden* -tuotannossa [orden = ritarikunta]. Siinä ei ole kyse ajan ritarihahmoon kohdistuvasta satiirista – Bellman harrasti tuskin koskaan satiiria – vaan erityislaatuista parodiasta, joka osaltaan kyllä kohdistuu ritarillisiin kunniamerkkeihin ja jossa kaikki genret ja kaikki tunteet kohtaavat. Valtavaa

loisteliaisuutta seuraa hieno lyyrinen osuus tai melankolisia mietelmiä siitä, kuinka lyhyt matka on ritaritähden loistosta Bacchuksen tynnyrin kautta Kharonin joelle. Juhla- ja muistopuheiden mittana on enimmäkseen aleksandriini. Näiden aleksandriiniosuuksien laajuus kasvaa orden-teksteissä kulminoituakseen *Bacchuksen Tempelissä* (1783). (ibid)

Vaikka Bellman käsittelee mittaa sekä tuoreesti että virtuositeetilla ja ehtymättömällä innolla, vaikutelma käy väsyttäväksi. Asetelma on liian impressionistinen eivätkä dramaattiset tekijät kannattele kokonaisuutta. Groteskius käy hengettömäksi, pastoraalit kummallisiksi ja mytologinen aines sisällöttömäksi; sen paremmin ihmisiä kuin miljöötäkään ei ole ankkuroitu todellisuuteen. Huolimatta monista yksittäisistä kohokohdista ja lyyrisistä keitaista ritariparodiat ovat oiva esimerkki klassisismien hajoamisesta. Tarkempaa arviointia varten olisi nähtävä ja kuultava, kuinka Bellman itse esittää, laulaa ja näyttelee runojaan. (ibid)

1760-luvun viimeiset vuodet olivat kaikkein tuotteliaimpia Bellmanin elämässä. Vaikkei hän ritarirunoissaan onnistunutkaan luomaan oikein eläviä värejä ja hahmoja tukholmamaisille juopoille, hän onnistui sitä paremmin elävän maailman ja miljöön luomisessa lähes samanaikaisissa ensimmäisissä *Fredmanin epistoloissaan* (1768 >). Lähtökohtana oli juomalaulu, kuten travestioissakin. Mutta idea parodioida Paavalin kirjeiden ilmaisua ei osoittautunut erityisen hedelmälliseksi. Tarkoitus selviää välittömästi vain vanhimmista epistoloista ja häipyä varsin pian lähes huomaamattomiin. (ibid)

Muutaman haparoivan yrityksen jälkeen, joissa on juomalaulun yksinkertainen kehottava luonne, muoto muuttuu lyyris-dramaattiseksi runoksi. Sanoma muuttuu tietyn elämäntavan ja -käsityksen innokkaaksi havaintoesitykseksi. Asetelman "näyttämöllisyys" tulee keskeiseksi, ja toimintaa "ohjaa" kaikkialla läsnäoleva Fredman, joka julistaa

nautinnonevankeliumiaan viinin, tyttöjen ja viulunsa kera. Musiikki on välttämätön osa esitystä useimmissa näistä runoista. Soitin viritetään ja Fredman johtaa neuvoin ja kehotuksin. (ibid)

Runojen tekniikka on varsinkin aluksi vahvasti impressionistinen: keskustelun katkelmat vuorottelevat imperatiivien kanssa, ja koko ajan pidetään esillä leimallista visuaalista, näyttämöllistä vaikutelmaa. Näyttämöllä ”esiintyvät” Jergen Puckel, Isä Berg, Isä Bergström, Movitz, Mollberg, Ulla Winbald ja lukemattomat muut. Perinteinen mytologia esitetään ornamentaalisina vinjetteinä ja naamioituna niin, että siihen tulee uutta eloa. (ibid)

Esityksessä on elämänhuumaa, komiikkaa, kuoleman läsnäoloa ja pastoraalia, jossa raamatulliset vihjeet sekoittuvat eroottiseen käsitteistöön. Tällaista kaiken kattavaa realismia ei tavoita muiden 1700-luvun runoilijoiden teoksista – ei Ruotsista eikä muualta. (ibid)

Mutta epistolat ovat kaikessa elämänläheisyydessään läpeensä runoa. Bellmanilla oli aluksi ehkä kontakteja alamaailmaan – mutta kirjoittamaansa ja sen miljööseen nähden hän itse oli ulkopuolinen tarkkailija. Kun hän oli luonut hahmot, ne alkoivat pian elää omaa elämäänsä hänen mielikuvituksessaan. Varmasti hän myös lisäsi mukaan Fredmanin maailmaan paljonkin omasta porvarillisesta maailmastaan. (ibid)

Ensimmäiset viitisenkymmentä epistolaansa Bellman kirjoitti vuoden 1767 ja vuoden 1772 välisenä aikana (nykyinen numerointi ei ole alkuperäinen). Näiden runojen joukossa on monia hänen parhaistaan, kuten mm. [tässä antologiassa mukana oleva] Movitz-elegia *Drick ur ditt glas*. Vuoden 1772 jälkeen epistoloiden kirjoittaminen oli satunnaista. – Kaikesta päätellen epistolat olivat Bellmanille rakkain mutta myös vaikein genre. (ibid)

Fredmans epistlar ilmestyi ensi kertaa kirjamuodossa vuonna 1790 ja seuraavana vuonna *Fredmans sånger*. Bellmanin runojen laatu on epätasainen, eikä ole mitään perustetta pitää jokaista hänen tilapäisrunoaan mestariteoksena (kaikkiaan Bellmanin runoja on toista tuhatta). Mestariteokset löytyvät enimmäkseen epistoloista, lisäksi niitä on noin tusinan verran lauluissa ja jokunen muissa runoissa. – Bellman ei ollut yksinomaan runoilija vaan myös loistava prosaisti. Hänen proosateksteissäänkin yhdistyy suoruus ja sukkeluus, energisyys ja virtuositeetti. (ibid)

Vaggvisa

för auktors yngsta son Charles den 8 augusti 1787

Lilla Charles, sov sött i frid,
 du får tids nog vaka,
 tids nog se vår onda tid
 och hennes galla smaka.
 Världen är en sorgeö:
 best man andas, skall man dö
 och bli mull tillbaka.

En gång, där en källa flöt
 förbi en skyl i rågen,
 stod en liten gosse söt
 och spegla sig i vågen.
 Bäst sin bild han såg så skön
 uti böljan, klar och grön,
 strax han intet såg'en.

Så är med vår livstid fatt,
 och så försvinna åren;
 bäst man andas gott och glatt,
 så ligger man på båren.
 Lilla Charles skall tänka så,
 när han ser de blommor små,
 som bepryda våren.

> > >

Katter - Kissoja on runoantologia, joka sisältää lyhyet esittelyt 18 ruotsinkielisestä runoilijasta sekä muutaman runonäytteen heiltä kultakin. Enimmät runonäytteet olen kääntänyt itse mutta mukana on myös jokunen Väinö Kirstinän, Tarmo Maneliuksen, Teivas Oksalan, Pentti Saarikosken ja Aale Tynnin suomennos.



Nimensä tämä antologia on saanut Gunnar Ekelöfin runosta *Katter*, jonka Pentti Saarikoski on suomentanut nimellä *Kissoja*. Lyhykäisyydessään runo (s. 187) kuuluu seuraavasti.

Kissoja

Kissa ei ole ihminen, sanot sinä
ei kristitty -
Minä olen nähnyt monia!
Ne kiusasivat myyrää joka istui häntänsä päällä ja vikisi vastaan
Sitten ne antoivat sen mennä
yksin kuolemaan järkytyksestä
ilman muita vammoja kuin pienet kynnenjäljet
pienet lemmenpuremat.

